

Bulletin

parken Sonsbeek – Zypendaal – Gulden Bodem

Vrienden
van
Sonsbeek

De Vereniging van Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem wil een klankbord zijn voor de bezoekers van de monumentale parken en voor de eigenaar van de parken, de gemeente Arnhem. Het doel van de Vereniging is mee te werken aan de instandhouding en verfraaiing van de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. Vrienden van Sonsbeek ondersteunt Molenplaats Sonsbeek financieel met een vaste bijdrage per lid.

De contributie per lid bedraagt per jaar voor particulieren € 15,00, voor verenigingen € 35 en voor bedrijven € 50; Bankrekeningnummer: NL30 ABNA 0406 333 505 ten name van Vrienden van Sonsbeek. CANBI: de Vereniging is door de fiscus erkend als Culturele Algemeen Nut Beogende Instelling, waardoor giften die volgens de regels van de Belastingdienst worden gedaan voor fiscale aftrek met de factor 1,25 mogen worden vermenigvuldigd.

Dagelijks bestuur

Margreet van Gastel (voorz.), Roel van Dijk (secr.), Henk Eenink (penningm.), Tjada van den Eelaart – de Sitter, Paul Poelmans, Niels van der Graaff, Herma Wichman, Huig Velders, Daniëlle Jansens (ledenadministratie, tel. 06-53402610)

Adviseurs

Jeroen Glissenaar – beheerder monumentale parken gemeente Arnhem, Kees Hin – gebiedsmanager bossen en parken gemeente, Jeroen Voskuilen – Molenplaats.

Ledenadministratie

Vereniging Vrienden van Sonsbeek, Molenplaats Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a, 6814 CL Arnhem, telefoon: 445 06 60, email: info@sonsbeek.nl

Website

www.sonsbeek.nl

Molenplaats Sonsbeek wil parkbezoekers bewust maken van de groene kanten van Arnhem door het organiseren van excursies, evenementen en exposities. Molenplaats geeft informatie over de Arnhemse parken en is een goed startpunt voor een bezoek van de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. Website: www.molenplaatssonsbeek.nl

Bestuur Stichting Bezoekerscentrum Molenplaats

Anne Marie van Lanen (voorzitter), Robert Derksen (penningmeester), Ton Jansen, Paul Baeten en Ans Meex.

In dit nummer

Voorpagina: De Sonsbeek Theater Avenue, voor bezoekersaantallen altijd afhankelijk van het weer, kende dit keer zowel vervelende als ideale omstandigheden. Aanvankelijk zat het tegen, maar in het weekend brak het zomers klimaat door. En daarmee werd een van de hoogtepunten van het vermaak dat het park jaarlijks biedt toch een succes. Foto Pascale Hagen.

3 Molenplaats: De gemeente stopt vanaf 2020 met subsidiëring van Stichting Molenplaats Sonsbeek. Ze werkt aan een organisatieplan om Molenplaats onder de vleugels van de Stichting Natuurcentrum onder te brengen.

4 Audiotour executie: Een gloednieuwe audiotour voert vanaf Molenplaats naar de Apeldoornseweg en geeft informatie over een drama in 1944. Ook de Slag om Arnhem speelt een rol.

5 Sonsbeek2020: Kwartaalbericht over de expositie van volgend jaar. Extra subsidie en inkrimping budget..

6 en 7 Fotopagina's: Dit keer fotobeelden van de hand van Mark Hell. Met als thema de zomer in het mooiste park van Nederland.

8 De zwanen van Sonsbeek: Gerard Herbers zou een boek kunnen schrijven over de zwanen in en bij Sonsbeek. Hij leeft met de paartjes en hun jongen mee.

9 Droogte: Onze parken hebben toch geleden onder de gevolgen van de uitzonderlijke droogte in 2018. Huig Velders spreekt boswachter Jeroen Glissenaar. Een nieuw **bankje** met naamsvermelding, nu van Hendrik Broekhuizen.

10 Boomlijken: Elke storm maakt slachtoffers. Kent u die uitdrukking? Simon Klingen en de wederopstanding van de Stormvlakte.

11 Albert & Sonsbeek: Albert Van der Weide en het hondje Freddy. Paul Wijtvliet legt zich niet neer bij het standpunt van de Vrienden over het gebruik van het park. En: de **penningmeester** meldt zich.

Achterpagina: Prentbriefkaart van de oude Boerderij romantisch beschreven in het Duits. Verzonden in 1900 vanuit Arnhem naar mejuffrouw M. Wentink in Oosterbeek.

Molenplaats in nieuwe organisatie

Subsidie van gemeente stopt met ingang van 2020

De gemeente en het bestuur van de Stichting Molenplaats Sonsbeek bespreken met de Stichting Natuurcentrum Arnhem en Stichting Groen Arnhem een nieuwe organisatorische opzet. Dat is nodig omdat het bezoekerscentrum het op eigen benen niet redt. De gemeente zet druk achter de besprekingen door met ingang van 2020 de subsidie aan Molenplaats te beëindigen. Het gebouw blijft open net als de Witte Watermolen en de activiteiten met vrijwilligers worden voortgezet, zo verzekert het college van burgemeester en wethouders.

“We hebben de afgelopen jaren onze uiterste best gedaan om Molenplaats financieel gezond te maken en te laten voortbestaan. Met veel kunst- en vliegwerk is het gelukt uit de rode cijfers te komen, ook al gaat het maar om een batig saldo van enkele duizenden euro’s. Maar een zelfstandige toekomst zit er niet in. Er is een minder kwetsbare financiële en organisatorische organisatie nodig”, zegt voorzitter Anne Marie van Lanen van Stichting Molenplaats Sonsbeek.

Regie bij gemeente

Het bestuur doet sinds 2015 pogingen Molenplaats perspectief te bieden op een gezonde en zelfstandige positie. De afgelopen jaren zijn er voortdurend met de gemeente gesprekken gevoerd om oplossingen te zoeken. Het gemeentebestuur drong de laatste tijd aan op nauwe samenwerking met gelijkgestemde organisaties, maar dat heeft niet tot resultaat geleid. In een informatief stuk aan de gemeenteraad schrijven B en W nu dat de gemeente ‘de regie heeft gepakt’ voor het maken van

Jeroen Voskuilen

een nieuw bedrijfsplan waar ook het Natuurcentrum en Groen Arnhem bij betrokken zijn. Dit najaar moet dat gereed zijn. Duidelijk is dat de bestuurlijke verantwoordelijkheid bij het Natuurcentrum komt te liggen.

Natuurcentrum

Het Natuurcentrum dat zich van oorsprong vooral richt op (educatie van) kinderen van de basisschool is sinds enige tijd ook bezig met het stimuleren van ‘een groen en duurzaam Arnhem’. Het centrum exploiteert twee milieucentra, de vroegere kinderboerderijen en beschikt over betaalde en gesubsidieerde medewerkers, biedt beschermde werkplekken, heeft tientallen vrijwilligers en een serie stagiairs en telde in 2018 234.000 bezoekers. De organisatie is in 2016 op eigen benen komen te staan en losgemaakt van de gemeente. Met een subsidie van ruim 1,5 miljoen euro van de gemeente, eigen inkomsten en aan de uitgavenkant ruim 1 miljoen euro aan personeelskosten, wordt een bescheiden winst gemaakt.

Schuld

Molenplaats heeft jarenlang met een aanzienlijke schuld bij de gemeente in het krijt gestaan. De oorspronkelijke lening bedroeg 120.000 euro. In betere tijden lukte het dit bedrag te reduceren tot 80 mille, maar daarna kwam de klad in de aflossing. Dit probleem bleef voortdurend als een donkere wolk boven de gesprekken met de gemeente hangen. Er was ook geen uitzicht op kwijtschelding. Afgelopen jaar werd 130.000 euro subsidie verleend. De helft van dat bedrag ging alleen al op aan vaste lasten, inclusief personeel. Op personeel werd bezuinigd, maar dat gaf voor de bedrijfsvoering toch onvoldoende lucht.

Bijeenkomst

Het bestuur van Molenplaats informeerde begin deze maand de vrijwilligers over de stand van zaken. In de uitnodiging voor deze bijeenkomst schreef het bestuur: ‘We hebben samen met de andere betrokken partijen de overtuiging dat de nieuwe organisatiestructuur de beste garantie is voor de voortzetting van de activiteiten van Molenplaats’.

Voor het betaald personeel van Molenplaats, directeur Jeroen Voskuilen en Hellen Sollewijn Gelpke, heeft het stopzetten van de subsidie tot gevolg dat ze ontslagen worden. Of er een rol voor ze is weggelegd in de nieuwe organisatie en of ze daar iets voor voelen, is niet bekend. Met name voor Voskuilen zijn de druiven zuur. Hij is ruim twintig jaar directeur geweest van het bezoekerscentrum.

'De vergeten executie'

Audiotour met telefoon door park naar locatie aan Apeldoornseweg

Aan de vooravond van de herdenking van de Slag om Arnhem heeft Arnhemmer Jos Diender met een aantal medewerkers een audiotour vervaardigd over een vergeten executie aan de Apeldoornseweg. Gedurende een wandeling van ongeveer een uur wordt deze geschiedenis uit de doeken gedaan.

Diender kwam er bijna 20 jaar geleden achter dat over deze gebeurtenis in september 1944 nauwelijks iets was vastgelegd. Na uitvoerig speurwerk publiceerde hij in 2005 de historie in een brochure. Nu, 75 jaar na de Slag om Arnhem, is het mogelijk wandelend vanaf bezoekerscentrum Molenplaats naar de locatie van de executie en weer terug in ongeveer een uur te horen wat zich destijds afspeelde.

Leven en dood

Het verhaal draait om Hendrik van Mill en Frans Duijkers die het er niet levend vanaf brachten en Georg Deelman en Henk Heuning die wisten te ontsnappen. Duijkers uit Beverwijk, Van Mill uit Soest en Deelman uit Eindhoven waren tewerkgesteld op vliegveld Deelen. Heuning kwam uit Ede en werd op de Harderwijkerweg gearresteerd. Hij was met medegevangenen vrijgelaten uit de Koepel omdat het complex tijdens de Slag om Arnhem in de vuurlinie lag.

De hoogste baas van de Waffen-SS, Rauter, veroordeelde het viertal zonder vorm van proces ter dood. Dat zou op 20 september gebeuren. Op de plaats van de executie, op de hoek van de Wagnerlaan en de Apeldoornseweg, ontstond conserternatie. De mannen roken hun kans en probeerden te ontsnappen. Na een wilde run lukte dat Deelman en Heuning. Zij droegen eigen schoenen.

Van Mill en Duijkers werden doodgeschoten. Op kampklompen bleken ze veel trager.

Downloaden

Op Google Play of in de App Store kan men terecht voor de app *izi.Travel* om de wandeling te downloaden. Bij bezoekerscentrum Molenplaats is een QR-code te vinden die hetzelfde doet: de begeleidende tekst komt beschikbaar evenals een routekaartje.

Het verhaal van de vier hoofdpersonen wordt door een vrouwenstem verteld en wordt afgewisseld door een manspersoon die verslag doet van de stand van zaken tijdens de Slag om Arnhem. Die speelde zich toen ook af. Met gebruik van GPS kan men de wandeling in eigen tempo maken. Zodra een pauze wordt ingelast, stopt het verslag. Dat begint weer zodra iemand zijn tocht vervolgt.

'Geschiedenis moet vastgelegd'

Sonsbeekexposities omspannen al periode van ruim 70 jaar

Rozet krijgt de opmaat voor de manifestatie Sonsbeek2020. In dit gebouw wordt een tijdelijk archief ingericht dat de geschiedenis van de tentoonstellingen vanaf 1949 in beeld brengt. En Arnhemmers die iets in huis hebben – foto's, filmpjes, brieven – of bijzonderheden te vertellen hebben over de afgelopen periode worden uitgenodigd het materiaal van dit archief aan te vullen. Zo kan de verzameling in Rozet tot het officiële begin van Sonsbeek2020 op 5 juni blijven groeien.

"De Sonsbeek-tentoonstellingen horen bij de geschiedenis van Arnhem. Sinds de wederopbouw hebben ze daar landelijk en internationaal voortdurend een bijdrage aan geleverd. Het is hoog tijd dat die historie wordt vastgelegd en bewaard", meent Steven van Teeseling, algemeen directeur van Sonsbeek2020. Want, zo rekent hij voor, tussen de eerste en de komende expositie ligt al een periode van meer dan 70 jaar.

Permanent archief

Het plan bestaat om de verzameling die vanaf 26 oktober in Rozet te bekijken is na 2020 ergens onder te brengen. Met zo'n openbaar archief krijgt de tentoonstellingsreeks een permanente positie in Arnhem. Dat lijkt nodig om zich een plaats te verwerven die in het cultureel landschap past. De Sonsbeekexposities hebben jarenlang een onduidelijke plek gehad omdat de politiek niet bereid was er met een zekere regelmaat geld voor uit te trekken. Voorstanders wilden zo een vaste frequentie garanderen. Bovendien zou het niet nodig zijn voor elke tentoonstelling een nieuw begin te maken. Door een combinatie met State of Fashion in één organisatie ziet dat er thans beter uit.

De plaatselijke en provinciale politiek lijken nu oog voor de toekomst te krijgen. Zowel de gemeente als

de provincie zijn van plan beide 1,5 ton extra op tafel te leggen. Sonsbeek2020 heeft als tegenprestatie 150.000 euro in de begroting geschrapt. Meer geld kan volgens Van Teeseling niet worden ingeleverd. "Dan zakken we door de ondergrens en halen we het vereiste niveau niet meer."

Budget krimpt

In voorgaande jaren was veel meer geld beschikbaar. Nu is het budget gezakt tot 2,7 miljoen euro. In 2008 bijvoorbeeld, met Anna Tilroe als curator, lag er nog 4,7 miljoen op de plank. Met de extra investering wordt mogelijk gemaakt met volle kracht sponsors te werven. Wordt 2020 spraakmakend en een succes dan wordt een gooi gedaan naar landelijke subsidie via de Raad voor Cultuur. We meldden al dat 35 kunstenaars zijn uitgenodigd, van wie er 20 nieuw werk

maken. Eerder hebben ze het traject gezien tussen Sonsbeek en museum Kröller-Müller. Deze maand komt er uitsluitel over de ingediende plannen. Vallen er deelnemers uit dan worden nog andere kunstenaars ingeschakeld.

Binnenstad

In de binnenstad zijn twee zones aangewezen die een eigen rol spelen tijdens de manifestatie. Enerzijds is dat de voormalige Walburgiskerk, die met de entree van Museum Arnhem tijdelijk een culturele bestemming heeft gekregen en daarbij komt ook het gebied van bioscoop Focus, de Collectie DE.GROEN en Rozet.

Dat de route vanuit de binnenstad (of het station) via Sonsbeek en Zypendaal en de Buitenplaats naar Kröller-Müller gaat lopen, was al bekend. Het accent van de kunstwerken komt op de parken te liggen. Van Teeseling schat dat hier meer dan de helft van de werken en installaties worden geplaatst.

Voor het vervoer zijn regelingen in de maak, zowel als het gaat om fiets, auto of bus. Maar net als met de sponsoring, het opstellen van een adoptieprogramma – welke organisatie, welk bedrijf adopteert (een deel van) een kunstwerk? - het oprichten van een vriendenorganisatie, de korting bij het park de Hoge Veluwe en de informatie aan bezoekers zijn die onderdelen nog in ontwikkeling. In Kröller-Müller en de museumtuin gaat curator Bonaventure Soh Bejeng Ndikung invulling geven aan Sonsbeek2020.

Informatie is te vinden op de site www.sonsbeek.org

6

Mark Hell voert met zijn atelier M50 Vormgeving een breed spectrum aan opdrachten uit in de grafische wereld. Hij is opgegroeid in Arnhem en komt zijn hele leven in park Sonsbeek. Dat heeft een speciale plek in zijn hart: hij koestert er veel herinneringen aan. Zijn beroep van grafisch vormgever brengt met zich mee dat hij graag natuur en mensen fotografeert. Sonsbeek is volgens Mark Hell het mooiste stadspark van Nederland en daarom bij uitstek een plek om foto's te maken. Licht, schaduw en kleur vormen daarbij zijn inspiratiebronnen.

Zomer in Sonsbeek Arnhem

7

Jarenlange zwanenzang

In 2018 toch weer eieren uitgebroed aan de beekoever

In april 2006 ging ik in de Transvaalbuurt wonen. Tussen de Sonsbeekweg en het Bothaplein was een jaar eerder de Jansbeek weer boven de grond gebracht. Aan de Sonsbeekweg was de cascade hersteld waarmee de Sint Jansbeek uit het park tevoorschijn stroomde en aan het Bothaplein was een 'brugleuning' met rustieke lantaarns teruggebracht. Op dat herstelde deel van de beek keek ik uit vanuit mijn erker op éénhoog.

Open water verlevendigt je uitzicht; bij mooi weer wordt de overkant weerspiegeld en als het regent zie je dat ook meteen. Ook zie je de windrichting, zodat je kunt beoordelen welk 'bovenraam' van de erker je 's avonds open moet zetten om de woonkamer te ventileren.

En natuurlijk zie je vogels: meeuwen, eenden, meerkoeten, af en toe een reiger of een aalscholver en soms ook zwanen. Vooral die zwanen maken de beek fotogeniek. Dat zien ook de gasten van Hotel Molendal aan de overkant. Net als andere toeristen maken ze er dagelijks foto's van. Wat ook bijna dagelijks gebeurde, was dat een zwanenpaar waggelend de Sonsbeekweg overstak om de bodem van de beek af te slobberen. Als het paar de zeven eieren in het nest bij de Witte Watermolen had uitgebroed, zag je ze nog geen twee dagen later 'in ganzenpas' de Sonsbeekweg oversteken.

Bescherming

Natuurlijk waren de halsjes van de jongen nog te kort om de bodem af te grazen, maar ze werden bijgevoerd en kregen meteen 'slobber-instructies'. Zeker als ze jongen hadden, moest je niet te dicht bij de zwanen komen, want dan joegen ze je agressief weg. Ook grotere vogels

als meeuwen en eenden werden weggejaagd. De kleine meerkoeten lieten dat niet gebeuren weg; die joegen op hun beurt andere vogels weg. Twaalf jaar lang geniet ik zo zomer en winter van mijn uitzicht op de beek. Voor geraniums heb ik geen tijd, maar voor 'transparante meditatie' gun ik me wel tijd, onder het genot van een kopje koffie.

Territorium

Het oude zwanenpaar uit het begin bestaat niet meer. Omdat ze gekort-wiekt waren konden de man en de vrouw niet wegvliegen. Dus moest hun territorium wel fanatiek verdedigd worden. Het oude mannetje met zijn manke poot (hij was ooit door een hond gebeten) achtervolgde elke indringer tot helemaal bovenin de Grote Weide.

Na een jaar of vijf begon het mannetje af te takelen. Op een dag raakte hij verstrikt in het rad van de watermolen.

Parkbeheerder Jeroen Glissenaar moest hem er uit halen. Korte tijd later was hij overleden.

Weer een of twee jaar later bouwde een ander zwanenpaar (de 'weduwe' met een van haar zoons?) een nest aan de beek bij Hotel Molendal. Terwijl het zwanenvrouwtje zat te broeden op vijf eieren werd ze 's nacht onthoofd door een vandaal. De verontwaardiging bij alle Arnhemmers was groot. Niet alleen Omroep Gelderland maar ook SBS6 schonk er aandacht aan.

Volgens vogelkenner Frank Majoor (SOVON) kwam er de eerstvolgende jaren door inteelt niet veel terecht van de jongen. Maar het afgelopen jaar kreeg een zwanenpaar uit dezelfde familie toch weer vijf jongen. Hoe sterk is de natuur!

Gerard Herbers

Naschrift: Helaas is het dit jaar niet gelukt jonge zwanen in leven te houden. De twee dieren die kort geleden nog van een nest van vijf over waren, zijn geveld door een ziekte. Het kan zijn dat dit het gevolg was van een virus dat vaker voorkomt bij jonge zwanen. Omdat er ook vorig jaar sprake was van sterfte wordt nagedacht of er een alternatief te vinden is.

Droogte brengt parken toch klap toe

Bezoeker kan verschil zien tussen gebied met meer of minder water

Na de zomer van vorig jaar tekenden we op dat onze boswachter Jeroen Glissenaar verwachtte dat er geen al te grote schade was veroorzaakt door de extreme hitte en droogte. Hij nam met een slag om de arm aan dat volledig herstel mogelijk was. De zomer die we nu achter ons hebben, was niet zo extreem als die van 2018, ook al vielen er opnieuw erg warme perioden te constateren. Hoe is de conditie van het groen in de drie parken nu?

De schade en gevolgen van de droogte van de zomers van 2018 en 2019 blijken met name voor park Sonsbeek groter dan aanvankelijk was ingeschat. Het gras rond het hertenkamp was helemaal dood. Het veld moest opnieuw worden ingezaaid en door voortdurend te sproeien is er een nieuw grasveld ontstaan. Het gras rond de Stadsvilla was eveneens volledig verdord maar ook dat gebied is er weer bovenop gekomen. "Maar in de twintig jaar dat ik hier werk, heb ik zo iets nog nooit meegeemaakt", vertelt Jeroen Glissenaar.

Waterstroom Veluwe

Een korte opname van de huidige situatie. De eiken in de parken hebben het erg moeilijk. De meeste bomen vertonen door hitte en droogte beduidend minder bladgroei. Het grondwaterpeil is alleen voldoende in die delen van de parken waar sprake is van een afvloeiingsstroom vanaf de Veluwe. Parkbezoekers kunnen de waterloop herkennen aan de begroeiing.

Waar de stroom loopt, is die goed en gezonder. Dat de overgang naar drogere stukken duidelijk te zien is, is uniek, zegt de boswachter.

De droogte heeft trouwens net als elders in het land ook hier een explosie van de eikenprocessierups tot gevolg gehad.

Platanen zijn in heel Arnhem nauwelijks in het blad gekomen. Als er al blad aangroeide, krulde dat snel; een verdedigingsmechanisme bij droogte. Schimmels gedijden hier juist erg goed bij. De platanen lijken zich trouwens aardig te herstellen. Dat kan niet worden gezegd van de rodo-dendrons. Bij de Stadsvilla hebben ze stuk voor stuk de geest gegeven en in park Gulden Bodem zijn ze ook allemaal gesneuveld. Ook hier was krullend blad het begin, maar uiteindelijk liep het uit op verdroging en verbranding.

Allemaal ontwikkelingen die met name het gevolg zijn van het droge 2018. Sindsdien heeft het te weinig geregend om de grondwaterstand weer behoorlijk op peil te brengen.

Wat nu?

Zijn er maatregelen te nemen tegen het veranderend klimaat? Wat te zeggen van het aanplanten van meer warmte- en droogtebestendige boomsoorten als de esdoorn? Volgens Glissenaar zou zo'n ingreep grote gevolgen hebben. Hij meent dat dit de nu zo fraaie groenschakering van het gebladerte teniet zou doen. Een licht-groen bladerdak zou het beeld gaan overheersen. En bij het onderhoud en herstel van de parken vormt het oorspronkelijk ontwerp het uitgangspunt en diversiteit in begroeiing is een van de kenmerken.

Andere invalshoek: is er extra water aan te voeren? Onlangs zijn daar aan de Apeldoornseweg maatregelen voor genomen. Dit water moet wel worden gereinigd omdat het van de straat komt. Hiervoor zijn olievangers nodig. Deze techniek wordt in Sonsbeek toegepast aan het eind van de Parkweg bij de splitsing met de Wagnerlaan in het veld aan de kant van de volkstuinten. Het mag duidelijk zijn dat water al in de nabije toekomst een steeds belangrijker onderdeel van het natuurlijk milieu zal worden. Zomers zoals die van 2018 zullen grote gevolgen hebben voor het aanzicht van de parken. Zeker als die elkaar jaar in, jaar uit opvolgen.

Huig Velders

Bankje voor Hendrik Broekhuizen

Het bestuur van de Vrienden van Sonsbeek heeft aan de serie bankjes in het park die zijn vernoemd naar personen die zich bijzonder hebben ingezet een exemplaar toegevoegd naast de ingang van de ijskelder. De bank werd op 29 augustus onthuld ter nagedachtenis aan Hendrik Broekhuizen. Hij was voorzitter van de Vrienden van 2003 tot 2012. Juist deze plek werd uitgekozen omdat Hendrik zich bijzonder heeft ingezet om de historische ijskelder in oude glorie te herstellen. De kelder werd op 21 juni 2009 weer opengesteld. Het bankje zal ons blijvend herinneren aan een bescheiden, maar doortastende voorzitter.

Op de foto is voorzitter Margreet van Gastel aan het woord. Op de achterste rij vijfde van links mevrouw Broekhuizen.

Boomlijken stimuleren nieuwe groei

'Ik wil 't bos begrijpen', zegt Simon Klingen op de Stormvlakte

Regendruppels tikken op de bladeren. Goed voor de natuur maar deelnemers aan de excursie op een late namiddag met Simon Klingen naar de Stormvlakte worden er kennelijk door afgeschrikt. Ons groepje bestaat slechts uit vijf personen. Klingen heeft langdurige ervaring met het wandelen in en onderzoeken van bossen in binnen- en buitenland. Hij maakt ook deel uit van de Schouwgroep voor de parken. Na tientallen jaren van onderzoek wil hij nog steeds 'het bos begrijpen'. Hier in Sonsbeek ontdekt hij iets nieuws.

Onder leiding van bosexpert Simon Klingen gaan we bijna 30 jaar later in Sonsbeek, schuin tegenover De Boerderij, op zoek naar ontwikkelingen in de natuur na die explosie met windkracht 12. Maar we lopen eerst naar een deel van het bos dat na de zuidwesterstorm in 1990 vrijwel ongeschonden is gebleven. In het hallenbos, met recht omhoog groeiende oude beuken, die de indruk geven dat je in een grote hal staat, is veel opschot ontstaan.

Geen onderhoud

Een ontwikkeling te danken aan het feit dat de natuur hier zijn gang kan gaan en onderhoud achterwege blijft. Het gevolg van al dat opschot is dat het hallenbos met zoveel begroeiing wordt gevuld dat de 'hallen' geleidelijk aan het verdwijnen zijn.

De Stormvlakte geeft een ander beeld. Binnen dertig jaar is het open gebied dat na de storm was ontstaan gevuld met opgroeiende bomen die bijna zonder uitzondering pas na 1990 ontkiemd zijn. Berken hebben hun kans gegrepen, net als eiken, wat larixen en een spaarzame jeneverbes. Maar uiteindelijk zullen de beuken overwinnen, werd in het vorige Bulletin uitgelegd.

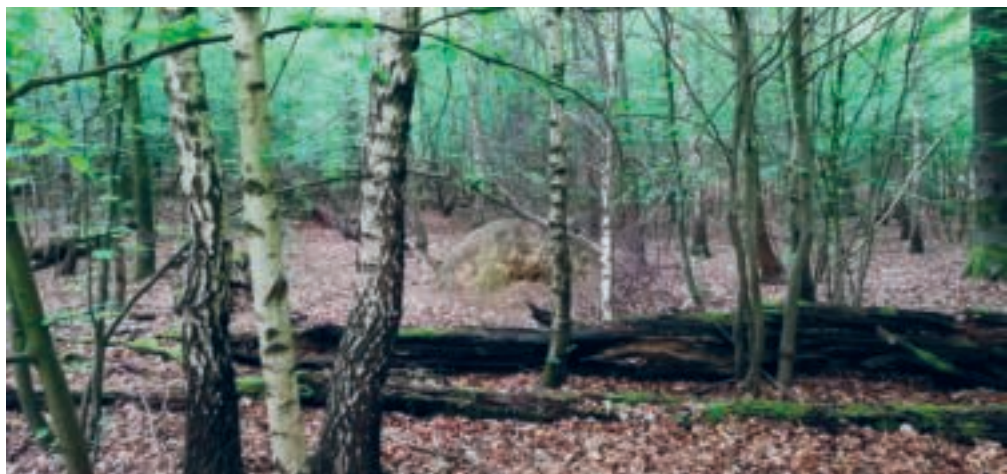
Ontdekking

En dan doet Klingen, erop geattendeerd door een van de deelnemers aan de excursie, een ontdekking. Op de bosgrond zijn destijds gevallen

bomen niet opgeruimd. Wat aan boomrestanten blijft liggen, noemen experts 'lijken'. En op talloze plekken waar stammen zijn overgeleverd aan wat de natuur met ze voorheeft, blijken jonge bomen zo dicht tegen deze restanten te zijn opgeschoten dat ze de destijds geveld exemplaren bijna optillen.

"Dat is me nog nooit opgevallen", zegt Klingen eerlijk. "Ik neem aan dat de omstandigheden voor zaden en vruchten die hier lagen dankzij de gevallen stammen zo ideaal waren dat het lukte te ontkiemen. Misschien hielden die lijken waar ze de bodem raakten vocht vast. Dat kan deze ontwikkeling mogelijk hebben gemaakt." Nu onze aandacht erop is gevestigd, zien we dat het verschijnsel zich op talloze plaatsen voordoet: restanten van boomstammen waar zaden onder zijn ontkiemd en waar opgroeiende bomen de liggende stammen verheffen omdat ze zich in de richting van het zonlicht hebben ontwikkeld. Niet alleen grappig, ook interessant.

Zelfs Simon Klingen blijkt erdoor verrast.

Het actieve hondje Freddy

Albert & Sonsbeek

Deze zomer kwam het actieve en vitale hondje Freddy een paar dagen logeren. Freddy was aanvankelijk wat onwennig maar toen ik met hem ging wandelen in Park Sonsbeek was hij op bekend terrein: hij ontspande en leek zichzelf teruggevonden te hebben. De buitentemperatuur passeerde in die dagen de 30 graden.

De zonnepanelen op ons dak gaven een goed rendement. Later werd buiten het record van 40 graden genoteerd wat theorie en praktijk van de klimaatverandering dichterbij elkaar bracht. Een ijsverkoper vertelde op de televisie dat hij zijn omzet met 25% zag stijgen en voor hem mocht deze trend zich de komende jaren doorzetten. In Noord-Rusland stonden al weken duizenden hectares bos in brand. Een vuur dat niet meer te blussen is. Het wachten is op regen in de winter in die gebieden. In India was het ook al heel warm en delen van het land werden tevens geteisterd door mega-overstromingen. Een meevalter is dat dit jaar juist in India, om het milieu en klimaat in de toekomst gunstig te beïnvloeden, miljoenen bomen zijn geplant.

Troostrijk

Met Freddy aan de halsband behoorde ik ineens tot de groep hondenbezitters die dagelijks, vaak meerdere keren,

hun huisdier uitlaten in Sonsbeek. Een aantal van hen kende ik al omdat ik in 2016/2017 een grote fotoserie maakte van honden en hun eigenaren in het park.

Freddy toonde soms geen belangstelling voor een soortgenoot. Om even later zeer actief en gemotiveerd met een andere hond de confrontatie aan te gaan. Ik hield Freddy dan kort, sprak hem bezwerend toe en overlegde met de andere hondenbezitter wat te doen. Dat was meteen de gelegenheid om ervaringen met de honden in het park uit te wisselen en het te hebben over favoriete uitlaat- en speelplekken en uiteraard over de oogstrelende schoonheid van het park. Een dame vertelde me dat dagelijks met haar hond in het park lopen voor haar een troostrijke gebeurtenis is die nooit verveelt.

Molenplaats

Aan het eind van de wandeling liep ik soms langs de Molenplaats aan de

Jansbeek. Freddy leebderde daar graag wat water. Molenplaats is een sympathieke uitspanning met alleen overdag eenvoudige horeca, met vergaderfaciliteiten die door verschillende organisaties ook in de avond gebruikt worden en een verkoopplaats van natuurboeken en -producten. Het is een ontmoetings- en kenniscentrum voor mensen van alle leeftijden en achtergronden. Molenplaats heeft een krachtig, eigen en gevarieerd sociaal profiel.

Belangrijk dat het er is.

Albert Van Der Weide

Met uw financiële steun kan de Vereniging Vrienden van Sonsbeek blijven zorgen voor een bijdrage aan het in goede staat houden van de parken.

De automatische incasso van de contributie voor 2019 is in de maand oktober. Een aantal vrienden heeft de bijdrage van 15 euro al overgeschreven, sommigen deden er zelfs een extraatje bij.

Sommige leden betalen nog het oude bedrag van 13,50. Als dat zo is, wilt u dat dan aanpassen? U kunt ook overwegen toestemming te geven voor automatische incasso door op de website (<https://sonsbeek.nl/word-lid/>) de aanmeldingskaart in te vullen.

Een e-mail met deze gegevens en een opmerking dat u toestemming geeft voor jaarlijkse automatische incasso volstaat ook.

Om papier- en portokosten te besparen, willen we over zoveel mogelijk e-mailadressen beschikken. Is dat nog niet bij ons bekend stuurt u dan even een mailtje naar vriendenvansonsbeekpenningmeester@gmail.com.

*Henk Eenink,
penningmeester*

Wohin mein armes Rad auch wird gerichtet

Deze kaart uit de nagelaten collectie van wijlen Gijs van Empel heeft geen verre reis gemaakt, al doet de Duitse taal op de voorkant dat vermoeden. Hij is verzonden vanaf Arnhem-Olde...(?) naar mejuffrouw M. Wentink in Villa Stella te Oosterbeek. De afzender is aan het dichten geslagen en betreurt dat het steeds maar weer regent als hij (of is het een zij?) richting Oosterbeek wil. Uit de eerste regel – *'Das ist im Leben häszlich eingerichtet'* – blijkt dat de schrijver op de hoogte is van het werk van de Duitser Joseph Victor von Scheffel (1826-1886). Die begint een van zijn gedichten precies hetzelfde. Vervolgens heeft Von Scheffel het niet over fietsen maar over Rosen und Dornen en Lieb und Glück. Maar de afzender van de kaart zit ook op die toer. Hij gaat er vanuit dat de zon weer helder in zijn hart schijnt zodra hij de kans krijgt naar Oosterbeek te fietsen. Wie er meer over Von Scheffel wil weten, kan terecht op Google en hier de eerste dichtregel intikken. En de briefkaart, die toont de situatie rond de boerderij aan de Grote Vijver in 1900.

Colofon

Het Bulletin VVS is een uitgave van de Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en van Molenplaats/Bezoekerscentrum Sonsbeek. Het Bulletin verschijnt vier keer per jaar.

Het wordt gratis toegestuurd aan de leden van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek. ISSN 1567-1054. Oplage 800 stuks.

Redactie:

Rob van Otterloo,
r.vanotterloo@xs4all.nl
Paul Poelmans,
p.poelmans@poelmansreesink.nl
Gerard Herbers,
pers@molenplaats.nl
Roel van Dijk
vvsnsbeek@gmail.com

Vormgeving en druk:

Coers & Roest
grafische producties BV, Arnhem

Verschenen nummers
vindt u op de website
www.sonsbeek.nl

Vrienden van Sonsbeek

Reden retourzending:

Postcode:

Plaats:

Naam:

Straat:

Het correcte adres is:

Mogelijk is de adressering niet juist. Wilt u in dat geval zo vriendelijk zijn om hieronder de juiste gegevens in te vullen en het blad 'retour afzender' of deze strook in een enveloppe terug te sturen naar: Vrienden van Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a, 6814 CL Arnhem.

Retour afzender/adreswijziging

